

Kültürel miras etki değerlendirme (KÜMED), stratejik çevresel değerlendirme (SÇD) ve üst ölçekli planlama ilişkileri

Dr. Funda Çatalbaş*, Prof. Dr. Sibel Ecemiş**

Özet

Mekan üzerinde geliştirilen plan ve projelerin miras unsurlarına etkisini ele alan Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED) ve Türkiye Mekânsal Stratejik Planlama taslaklarında gündeme getirilen Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD), amaç, strateji ve tedbirleri ile kültürel mirasın korunması açısından planlama sürecine entegre edilebilecek potansiyel kavramlardır. Bu çalışmanın amacı, bütüncül planlamada KÜMED ve SÇD kavramlarının önemine ve rolüne değinerek, üst ölçekli planlama ve mekânsal stratejik planlama sürecine bu kavramların entegrasyonunu sağlamaktır. KÜMED ve SÇD entegrasyonunun kurulması, kültürel mirasın korunmasında bütüncül planlama yaklaşımlarının ortaya konulabilmesini destekleyecektir. Bu yönüyle Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımına da gönderme yapmaktadır. Bütüncül planlamanın temelini oluşturan üst ölçekli planlar, bölgesel/yerel ve ulusal ölçekler arasında, stratejik ve mekânsal planlar arasında sağlıklı ilişkiler ve birliktelikler kurmaktadır. Günümüz planlama sistemi, stratejiler geliştiren üst ölçekli eylemlerin ve mekânsal planlamaların arasında sıkışmıştır. Üst ölçekli planlamada, mekânsal ve stratejik planlamaların eşgüdümlü yürütülebileceği bir planlama sistemine gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması açısından mekânsal stratejik planlama ile SÇD ve KÜMED ilişkisinin kurulması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: KÜMED, SÇD, Üst Ölçekli Planlar, Kültürel Miras, Mekânsal Strateji Planı.

*Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, Türkiye
E-mail: funda.catalbas@gmail.com ORCID: 0000-0002-3420-8948

**Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, Türkiye
E-mail: sibel.ecemis@deu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3928-8462

Başvuru – Submission: 03/02/2023

Kabul – Acceptance: 03/03/2023

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202371684>

Cultural heritage impact assessment (HIA), strategic environmental assessment (SEA) and upper-scale planning relations

Abstract

Cultural Heritage Impact Assessment (KÜMED), which deals with the impact of plans and projects developed on space on heritage elements, and Strategic Environmental Assessment (SEA), which are brought to the agenda in Turkey Spatial Strategic Planning drafts, are potential concepts that can be integrated into the planning process in terms of the protection of cultural heritage with its objectives, strategies and measures. The aim of this study is to emphasize the importance and role of the concepts of KÜMED and SEA in holistic planning and to integrate these concepts into the upper scale planning and spatial strategic planning process. Establishing the integration of KÜMED and SEA will support the introduction of holistic planning approaches in the protection of cultural heritage. In this respect, it also refers to the Historical Urban Landscape approach. Upper-scale plans, which form the basis of holistic planning, establish healthy relationships and associations between regional/local and national scales, and between strategic and spatial plans. Today's planning system is stuck between high-scale actions that develop strategies and spatial planning. In upper scale planning, there is a need for a planning system in which spatial and strategic planning can be carried out in coordination. In this context, it is important to establish a relationship between spatial strategic planning and SÇD and KÜMED in terms of the protection of cultural heritage.

Keywords: HIA, SEA, Upper-Scale Plans, Cultural Heritage, Spatial Strategy Plan.

1. Giriş

Kültürel mirasın korunması, miras alanlarının kültürel ve ekonomik bir değer olarak turizm ile entegrasyonu ve miras alanları ile yeni gelişmeler arasındaki ilişkilerin sağlıklı olarak kurgulanması gereksinimi planlama alanında tüm bu ilişkilerin bütünlüklü olarak ele alınması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Özellikle dünya miras alanlarında sadece geleneksel alanların korunmasının yeterli olmadığı, çevrede var olan gelişmeler ve bu gelişmelerin niteliklerinin miras alanlarını önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Aslında kimliğin ve aidiyetin yenilenemez kaynakları olarak kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir gelişimi, geçmişle gelecek arasındaki bağın sürdürülmesinde kilit role sahiptir (Ashrafi vd., 2021). Bu durum koruma alanları ile yerleşimin yeni gelişen/dönüşen alanları arasında; somut kültürel miras alanları ile somut olmayan değerler arasında; koruma ile gelişme arasında; yerel ölçek ile bölgesel ölçek arasında var olan ilişkilerin kapsamlı olarak değerlendirmesine işaret eder. Kentsel ölçekte planların, projelerin kültürel miras alanlarına olası etkilerinin (olumlu/olumsuz) değerlendirilmesi gereksinimi açısından Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED) önemli araçlardan biri olarak görülmektedir.

Diğer yandan planlama disiplini açısından özellikle üst ölçekli planlama çalışmalarında stratejik yaklaşımların benimsenmesi önem kazanmaktadır.

Daha esnek, katılımcı, işbirliği sağlamaya yönelik, planlama kadar uygulama ve geri bildirim süreçlerini de içeren bu yaklaşım gerek uluslararası düzlemde, gerekse de ülkemizde son dönemde İmar Mevzuatında yapılan düzenlemelerle kabul görmektedir. Bu süreçte ülkesel ve bölgesel düzeyde hazırlanacak “Mekânsal Strateji Planları” mekânsal planlar hiyerarşisi içinde en üst düzeyde planlar olarak tanımlanmıştır. Henüz hazırlanmaları, onaylanmaları süreçleri açıklık kazanmayan Mekânsal Strateji Planları, özel amaçlı planlar ile ortaya konulan hedefler açısından koordinasyon ve eşgüdümün sağlanması açısından önemli gözükmektedir. Yine bu çalışma kapsamında ele alınan kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin temel hedef ve ilkelerinin ülkesel ve bölgesel düzeyde ele alınması açısından da önemli bir potansiyel taşıdıkları değerlendirilmektedir. Mekânsal Strateji Planları ile birlikte gündeme gelen kavramlardan biri de Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (SÇD)’dir. Üst düzeyde ve karar alma sürecinin en üst aşamalarından itibaren bütünsel bir yaklaşımla çevrenin korunmasını sağlamak hedefi SÇD’yi gerekli kılmaktadır. Çevresel etkiler kuşkusuz sadece doğal alanlar üzerinde değil, somut ve somut olmayan kültürel değerler açısından da ele alınmak durumundadır.

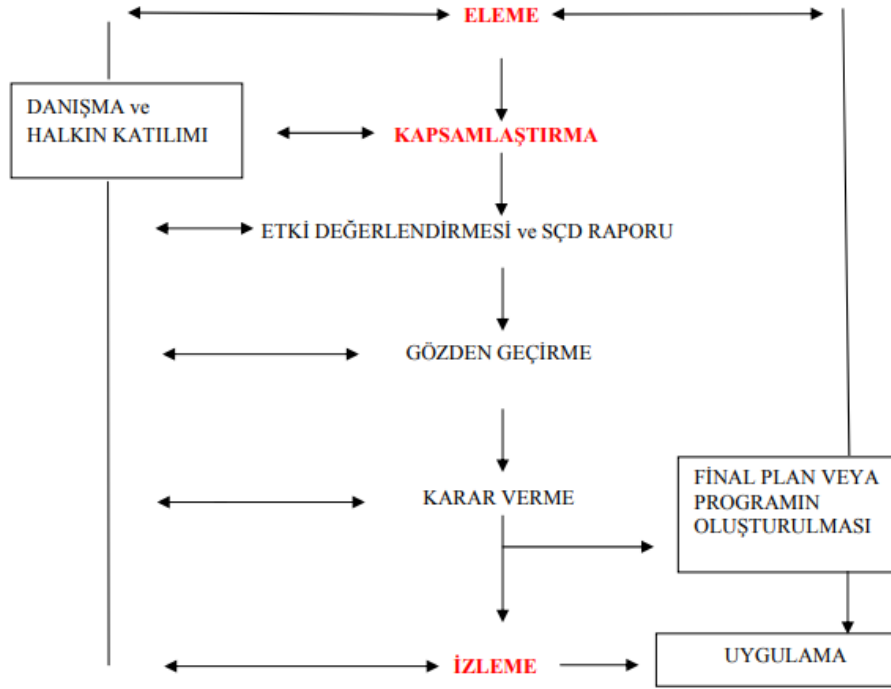
Bu çalışmanın amacı, bütüncül planlamada KÜMED ve SÇD kavramlarının önemine ve rolüne değinerek, üst ölçekli planlama ve mekânsal stratejik planlama sürecine bu kavramların entegrasyonunu sağlamaktır. Çalışmanın yönteminde, kavramların planlar dahilinde nitel analizi yapıldıktan sonra entegrasyona yönelik uygun bir çerçeve sunulmaktadır. Bu kapsamda çalışma ile SÇD ve KÜMED kavramı ikinci ve üçüncü bölümde, ardından üst ölçekli planlar kapsamında Mekânsal Strateji Planları üçüncü bölümde ele alınmaktadır. Daha sonra bu kavramların üst ölçekli planlarla ilişkisi ele alınarak birlikte değerlendirilmelerinin önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son bölümde ise bu kavramların planlama sürecine entegrasyonu kültürel mirasın korunması ve kültür turizmi ilişkisi açısından ele alınarak öneriler geliştirilecektir.

2. Stratejik Çevresel Etki Değerlendirme (SÇD)

Kalkınma faaliyetlerinin sonucu, dünya günümüzde çevresel sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Çevresel etki değerlendirmesi, çevre üzerinde önemli bir etkisi olabilecek bir proje veya faaliyetten kaynaklanabilecek etkilerin değerlendirilmesi sürecidir (Wood, 2003). Çevreyi korumak ve çevresel etkileri azaltmak amacıyla, sürdürülebilir kalkınmadaki en temel araçlardan olan çevresel etki değerlendirmesine ilişkin Avrupa Birliği yönergeleri detaylandırılmış ve proje, plan ve projelerin hazırlanmasında halkın katılımını sağlamak ve çevresel unsurların entegre edilmesi planlanmıştır (EC, 2013). Önerilen projelerin çevreye olan etkilerinin belirlenmesi, çevreye zarar verilmediği ölçüde olumsuz etkilerinin önlenmesi veya en aza indirilmesi için önlemler alınması ve bu süreçte projelerin izlenmesini içerir. Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD), Çevresel Etki Değerlendirmesinin (ÇED) eksikliklerden kurtulmak için daha kapsamlı ve üst düzey bir değerlendirme sistemi olarak kabul edilmektedir. BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından hazırlanan Espoo Sözleşmesi ve 2001 yılında AB tarafından hazırlanan çevreye ilişkin belli planların ve programların değerlendirilmesine ilişkin 2001/42/EC Direktifi SÇD’nin kurallarını belirlemiştir (The European Parliament and The Council of The European Union, 2001).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Sürdürülebilir kalkınma için bir araç olan Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) planların, girişimlerin ve politikaların çevre üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerinin belirlenmesini ve azaltılmasını gerektirir. Bu süreç, halkın etkin katılımı sağlanarak ve değerlendirmeleri bir rapor halinde sunulularak işletilmektedir (Aydın, 2003). ÇED ve SÇD birbirine benzeyen iki araçtır. ÇED'ler bireysel projeler için hazırlanırken, SÇD'ler mekânsal ve sektörel plan ve programlar için hazırlanır (Ortolano, 2008). Politika, strateji, plan ve program gibi üst düzey kararların çevresel etkileri SÇD'ler ile değerlendirilirken, ÇED'lerde bireysel düzeydeki projeler değerlendirilir. SÇD sürecinin işlenmesi Şekil 1'de belirtilmektedir.

Şekil 1. SÇD Uygulama Süreçleri (Aydın, 2003)

Planlama süreci ve SÇD birbiriyle bağlantılı süreçlerdir. Planlama süreci başlatıldığında SÇD süreci de başlar ve bu sürecin her aşamasında devreye girer (Cengiz, 2011). Ortak Gelecek raporumuzda, yaygın çevre incelemesi başlığı altında stratejik çevresel değerlendirme tavsiye edilmektedir. Rapora göre stratejik çevre değerlendirmesi sadece üretim ve projelere değil, bu projelere yön veren üst düzey politika, plan ve programlara da uygulanmalıdır. Bu tanıma göre SÇD, ÇED uygulanan faaliyetlerin uygulanma kararının verildiği üst düzey politika, plan ve programların çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesidir (Serter, 2005; Yaş, 2018).

Plan, politika ve program gibi faaliyetlerin çevresel etkilerini önceden hesaplayarak ortadan kaldırmayı hedefleyen SÇD, ÇED'nin aksine, politika aşamasında başlayan ve bunu programlama aşamasının takip ettiği bir planlama sürecidir. SÇD ve ÇED'in ortak ve birbiriyle ilişkili çalışması, üst düzey planlardan programlara ve nihayetinde projelere giden sağlam bir çevresel inceleme süreci yürütmek için önemlidir. SÇD aşaması, ÇED aşamasında değerlendirilemeyecek büyük ölçekli ve uzun vadeli etkileri değerlendirebilir ve alternatifler hazırlanabilir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Geliştirme faaliyetlerinin çevresel etkileri, ÇED'in sistematik prosedürü aracılığıyla önceden titizlikle analiz edilir. Ancak bu analiz çevreyi bütüncül bir yaklaşımla korumak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için yeterli değildir çünkü ancak son adım olan proje, planlama aşamasında devreye girer. Stratejik çevre değerlendirme uygulamaları, ÇED sürecini destekler, etkinliğini artırır. Bu noktada, SÇD, daha üst düzeyde bir çevre koruma sağlamak, planlama veya programlama sürecini bütünleştirmek ve güçlendirmek için bir değerlendirme aracı olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın ve Çerçi, 2013).

SÇD, sürdürülebilir kalkınma modeline hizmet eden en önemli çevre koruma araçlarından biridir. SÇD'nin amacı, çevre kirliliğini oluşmadan önlemek ve sürdürülebilir bir gelecek için çevreye duyarlı kalkınmayı sağlamaktır. SÇD, çevresel etki değerlendirme sürecini destekleyerek etkinliğinin artırılmasını ve planlamadan proje aşamasına kadar bütünsel bir çevresel değerlendirmenin yapılmasını sağlar.

SÇD, plan ve programların hazırlanmasında ve onaylanmasında/yetkilendirilmesinde sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, korunacak yani hassas (kırılgan) alanların üst düzeyde korunmasını sağlamak, çevresel faktörlerin entegrasyonuna katkıda bulunmak amacıyla uygulanan bir değerlendirme prosedürüdür. SÇD bölgesel ve geniş kapsamlı değerlendirmeler yaparken, uygulanacak projelerin kümülatif çevre ve insan sağlığı etkileri de değerlendirilmektedir (Dikmen, 2019). Alınan kararların yerel veya bölgesel yetkililerle paylaşılması ve karar alma mekanizmasına görüşlerin dahil edilmesi SÇD'nin çevre yönetimine getirdiği yeniliklerdir (Cengiz Gökçe ve Barış, 2015).

Projelerin biyolojik çevre, yerel sakinler ve kültürel miras (hem somut hem de somut olmayan) üzerindeki etkisini değerlendirirken, projeden etkilenen tüm paydaşları dahil etmek önemlidir. Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik önlemlerin tanımlanması ve uygulanması, ÇED çalışmalarının parametreleri dahilinde proje paydaşlarının aktif katılımı ile yapılmalıdır. Bu sayede kültürel miras koruma faaliyetlerinin uygulanması sırasında oluşabilecek sosyal tepkilerin önüne geçilmesi, söz konusu faaliyetlerin zaman kaybetmeden uygulanmasının sağlanması, proje paydaşlarının projeye olan bağlılıklarının artırılması ve proje sonrasında kültürel mirasın korunması sağlanabilmektedir (Gürbüz, 2020). Bu bağlamda, SÇD bünyesinde sürdürülebilir kültürel mirasın korunması için stratejik kararlar almak mümkündür.

2001/42/EC sayılı AB Direktifinde SÇD kavramı; belirli plan ve programların hazırlanması ve benimsenmesinde, çevre üzerinde önemli etkileri olan çevresel faktörlerin dahil edilmesi için önemli bir araç olarak tanımlanmaktadır (The European Parliament and the Council of the European Union, 2001). Avrupa Birliği Direktifi SÇD'nin Türkiye'de uyumlaştırılması kapsamında Türkiye'de, SÇD Yönetmeliğini 8 Nisan 2017 tarihli Resmi Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe koymuştur (Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği, 2017). SÇD'nin ele aldığı unsurlar arasında bunlardan biri olarak kültürel miras yer alsa da özellikle kültürel mirasa odaklanan bir etki değerlendirme sistemi olarak ise KÜMED öne çıkmaktadır.

3. Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED)

1970'ten beri proje, planlama ve tasarımında çevresel etkileri önceden tahmin etmek, olumsuz etkileri azaltmak, bunları bağlamlarına uyacak biçimlendirmek şekillendirmek ve karar vericilere tahminler/seçenekler sunmak amacıyla Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) bir araç olarak kullanılmaktadır (Ashrafi vd., 2021; McDowell, 2016; Tweed ve Sutherland, 2007). ÇED birçok ülkede arazi kullanım planlama sisteminin bir parçası olarak benimsenen sistematik, bütünleşik ve analitik bir süreçtir (Ashrafi vd., 2021; Gazzola et al., 2019; Jay et al., 2007; Morgan, 2012; Pereira Roders ve Van Oers, 2012). Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi (KÜMED) kavramı kültür varlıklarının korunması ve yönetimi sürecinde koruma ve geliştirme önerilerini dengelemek için bir araç olarak tanımlanmaktadır. Kavram, 1999 tarihli Burra Yönetmeliği'nden sonra çevresel etki değerlendirmesinden ayrılarak gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması ve yönetiminin kentsel gelişme hedefleri ile bütünleştirilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan tavsiye kararlarını içeren Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımına da gönderme de bulunmaktadır.

1999 Burra Bildirgesi ile kültürel mirasın korunmasında, koruma disiplini, planlama ve değişimin yönetimi amaçları kültürel miras etki değerlendirme altında bir araya getirilmiştir (Avustralya ICOMOS, 1999). Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık üzerine 2005 Viyana Memorandumu, tarihi şehirlerin sürdürülebilir yönetime geçişini işaret etmiştir. Bu belgenin ardından, kalkınmanın, hızlandırılmış kentleşmenin ve kentsel tehditlerin kültürel miras üzerindeki etkisi ve bu etkilerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda uluslararası tartışmalar yapılmıştır. Uluslararası tartışmalar sonucunda 2011 yılında ICOMOS Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi (KÜMED) Rehberi yayınlanmıştır (ICOMOS, 2011).

Mevcut kentsel dokuyu değiştirmeyi amaçlayan dönüşüm projelerinin artması ve tarihi çevrelere önerilen müdahaleler göz önüne alındığında, planlama sürecinde dünya miras alanlarında geliştirme ve korumayı dengelemeye ihtiyaç duyulmuştur. Kültürel miras, kültürel mirasa yönelik ÇED kılavuzlarında hassas bileşenlerden biri olarak kabul edilmiş ve kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımlar KÜMED aracılığıyla farklı şekillerde ülke mevzuatına uyarlanmıştır. Kılavuzun amacı, dünya miras alanlarının olağanüstü evrensel değerleri üzerindeki etkileri belirlemek, etkilerin büyüklüğünü sistematik olarak değerlendirmek, olumsuz etkileri önlemek veya azaltmak, kültürel miras üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi için dünya mirası alanları üzerindeki olumlu etkilerin faydalarını en üst düzeye çıkaran bir metodoloji ve yol ortaya koymaktır (ICOMOS, 2011).

ÇED ve KÜMED süreçleri açısından benzerlikler taşır. Her ikisi de kapsamın belirlenmesi, mevcut durumun araştırılması, değerlendirilen konunun öneminin belirlenmesi ile önerilerin olumlu/olumsuz, doğrudan/dolaylı etkilerinin belirlenmesini içeren aşamaları içerirler. Buna karşın ÇED kültürel varlıkları ve alanları etkileyebilecek büyük kalkınma proje ve planlarının etkilerini değerlendirirken, KÜMED bir varlık veya değere odaklanır (Roders ve Oers, 2012). 2011 yılından bu yana KÜMED ile kültürel miras yönetimi (Kloos, 2017) arasındaki ilişkiyi kurmaya yönelik girişimlerde bulunmakta ve KÜMED'sinde yeni yaklaşımlar aranmaktadır.

KÜMED, hem somut olmayan kültürel mirasa hem de somut kültürel mirasa uygulanmaktadır. Ayrıca miras yönetim planları ile azaltıcı önlemler önerilerek olumsuz etkileri en aza indirmeye ve olumlu etkileri en üst düzeye çıkarmaya odaklanılmaktadır (Eryılmaz, 2022). KÜMED, kültürel miras üzerinde insan kaynaklı etkileri belirlemek ve değerlendirmek için geliştirilmiştir. Bu bağlamda KÜMED, dünya mirasının korunmasını sürdürülebilir kalkınma ihtiyaçları ile dengelemeyi amaçlamaktadır (Ashrafi et al., 2021). Dünya mirası, insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak gelecek nesiller için ulusal ve uluslararası düzeyde korunması gereken çok değerli ve istisnai bir varlıktır. Bu nedenle bu varlıkların korunması ve yönetilmesi önemlidir. KÜMED, bu miras üzerindeki çeşitli tehditlerin ve potansiyel etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi açısından miras yönetimi ve korunması için bir temel sağlar (Ashrafi, et al., 2022). Bu sayede kültürel miras alanlarına geri dönüşü olmayan zararların önüne geçilmesi ve oluşabilecek risklerin önceden tespit edilerek kültürel miras alanlarını besleyen ve geliştiren bütüncül bir sürdürülebilir tasarım yaklaşımının benimsenmesi mümkün olacaktır (Eryılmaz, 2022).

Türkiye açısından konuya bakıldığında ise KÜMED'in sadece uluslararası yaklaşımlara göre ve sadece Dünya Miras Alanları (DMA) ile ilgili olarak yürütüldüğü görülmektedir. Ancak DMA yönetim planlarında ortak bir yaklaşım veya dilden bahsetmek mümkün değildir. Kültürel miras değerlerindeki çok katmanlı yapının yanı sıra ülkedeki koruma mevzuatı ve kurumsal yapılanmanın karmaşık durumu ile uzayan süreçler göz önüne alındığında, planlama, etki değerlendirmesi ve koruma arasındaki ilişkinin gözden geçirildiği ve bütünleştirildiği genel bir kapsayıcı çerçeveye ihtiyaç olduğu açıktır (Can Çetin ve Zeren Gülersoy, 2021). Diğer yandan her iki kavramında planların kademeli birlikteliği ilkesi kapsamında önemli görülen ancak kültürel miras alanlarına ilişkin plan üretilirken çoğunlukla göz ardı edilen üst ölçekli planlar ile ilişkilendirilmesi gerekli görülmektedir.

4. Kültürel Mirasın Korunması Açısından Üst Ölçekli Planlama Sorunları

Kentsel planlama disiplini, farklı ölçeklerdeki planlar arasında geri bildirim/raporlama döngüsü ile devam eden, planların birbirini yönlendirmesine ve kontrol etmesine izin veren uzun ve dinamik bir eylem sürecinden oluşur (Sulak ve Erdoğan, 2015). Bu süreçte geleceğe yönelik hedef ve stratejilere uygun olarak belirlenen plan kararları, bütüncül planlama yaklaşımları ile ölçekler arasında bir derecelendirme ve birlik ortaya koymaktadır. Planların kademeli olarak bir arada bulunması ilkesine göre, alt düzey planlar, üst düzey planlara bağlı olarak daha ayrıntılı ve kapsamlı bilgiler içermeli ve üst düzey planlar yönlendirici olmalıdır. Ancak aşağıdan yukarıya yönelimle hazırlanan, yerel yönetimlerin ve toplumun katılımını sağlayan çoğulcu planlama paradigmaları kentsel planlama sisteminin daha sağlıklı işlemesini sağlar (Ersoy, 2000; Ersoy, 2007).

Planlama disiplini içinde öngörülen hedeflere ulaşılabilmesi, öngörülen eylemlerin amaçlarına ve içeriğine göre kademelendirilmesini, karmaşık ve çok boyutlu eylemler dizgesinin bütüncül bir planlama sistemi çerçevesinde birlikte ele alınmasını gerektirmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bütüncül planlama için mekânsal planlar ile üst ölçeklerde farklı seviyelerde yer alan stratejik planlar arasında ilişkinin sağlanması ile her planın stratejik rolü, işlevi ve uygulama sürecinin tanımlanması önem taşır.

Stratejik mekânsal planlama, kararlar, yetkiler, uygulamalar ve yasal düzenlemeler arasındaki ilişkilerin üzerinde uzlaşmış vizyon/stratejiler çerçevesinde ele alınması ve planlanmasını içerir (Gülbitti ve Özüdü, 2020). Sonucun bir resmini çizmekten çok hedeflere doğru ilerleyen yol önemlidir.

Buna karşın, günümüzün planlama sistemi, stratejiler geliştiren üst düzey politikalar ile arazi kullanım planlaması arasında sıkışmış görünmektedir. Türkiye'de mevcut planlama sistemi içinde doğal ve kültürel değerlerin yeterince korunmadığı ve gelişim alanlarının ise giderek kimliksizleştiği görülmektedir. Türkiye'deki sistemde planlama yetkisine sahip kurumlar ve plan ölçekleri arasında dikey ve yatay işlevsel bütünlük ve tutarlılığının sağlanamaması, ölçeğin gerektirdiği karar verme düzeyine uygun bir planlama dilinin geliştirilememesi, toplumsal yapının değişen ihtiyaçlarının karşılanamaması temel sorunlardır. Planlama alanındaki sorunların pragmatik yaklaşımlarla, parçalı ve farklı ölçekler çerçevesinde ele alınması, sorunların giderek daha karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır.

Planların kademeli birlikteliğini öngören imar mevzuatımız temelinde, üst ölçekli ve alt ölçekli planlar arasında dikey bir ilişki kurulurken, özel amaçlı planlar, bu planlar arasında yatay bir katmanlaşma oluşturur. Örneğin korunması zorunlu olan kültürel miras alanlarında Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) gibi özel amaçlı planlar oluşturulmaktadır. Ancak imar planları arasında yatay bir hiyerarşi oluşturan özel amaçlı bu planların da imar planları ile entegre edilemediği ve çevresi dikkate alınmadan özel kanunlarla sınırları çizilmiş bir alanda oluşturulduğu görülmektedir (Taşmektepligil ve Polat, 2021).

Türkiye'de kültürel miras alanlarına (kentsel sitler, arkeolojik sitler, tarihi sitler, karma sitler) yönelik planlar Nazım ve Uygulama imar planı ölçeklerinde ve sit alanları ile yakın çevreleri ile etkileşimi dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Üst ölçekli planlar özel statüye sahip bu alanlara ilişkin stratejik kararlardan yoksundur ve konuya ilişkin genel açıklamalar ve plan hükümleri dışında konuyu yeterince ele almamaktadır. İmar mevzuatına göre mekânsal planlar hiyerarşisinde yer almayan planların (Ulusal Turizm Stratejisi, Bölge Planı, Bütünleşik Kıyı Alanları Planları vb.) mekânsal planlarla nasıl ilişki kurulacağı net değildir ve bağlayıcılığı yoktur. Özetle, kültürel mirasın korunmasında anıtların korunmasından çok bölgenin korunmasına ve geleneksel ile yeni arasındaki ilişkiye gönderme yapan çağdaş koruma yaklaşımları daha bütünleşik ve çok boyutlu yaklaşımlara atıfta bulunmakla birlikte Türkiye için böyle bir yaklaşımın nasıl uygulanacağına ilişkin etkin bir çerçeve oluşmamıştır. Kültürel miras açısından zengin yerleşim yerleri kültür turizmini koruma, sosyal ve ekonomik kalkınma aracı olarak değerlendirememekte ve sürdürülebilir turizm yaklaşımlarıyla bölgesel politikaları uygulayamamaktadır (Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2021).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Üst ölçekte kentin yere özgü niteliklerinin, kimliğinin, kültürel değerlerinin ele alınmaması ve kentin gelişme alanları ile koruma alanlarının birbirinden bağımsız parçaları gibi tamamen ayrı süreçler, ayrı mevzuat ve ayrı kurumsal yapı ile hazırlanması ve onaylanmasına ilişkin yaklaşımın ortaya çıkardığı sorunların bazı örneklerle de tartışılması mümkündür. Örneğin İstanbul'un yedi tepeli silüet algısının arka planda beliren yüksek yapılarla değiştiği ancak bu yapılar inşa edildikten sonra görülebilmektedir. Dünyaca bilinen ve UNESCO Dünya Miras Listesine dahil Efes Antik Kenti ile ilişkili olarak antik kanal ve yat limanı projesi, teleferik projesi gibi projeler gündeme gelmekte, ancak bu projelerin miras alanı üzerine olası etkilerinin nasıl belirleneceğine ilişkin stratejik bir çerçeve bulunmamaktadır. Birbiri ile iklim koşulları, yaşam biçimleri, kültürel özellikleri ile hiçbir benzerliği bulunmayan bölgelerimizde, bölgenin kentsel alan mı kırsal alan mı olduğu da çok değerlendirilmeksizin aynı tip toplu konut projeleri gerçekleştirilmektedir. Önemli turizm yerleşmelerinde farklı ülkelerin mimarilerinden alınmış, yerel mimari özellikleri bırakın, ülke mimari özellikleri ve birbiri ile hiçbir uyumu ve ilişkisi bulunmayan farklı yapıbozuların karışmış parçaları gibi yan yana duran yapılar topluluğu ile karşılaşmak sıradan hale gelmiştir. Bu örnekler artırılarak çoğaltılabilir. Ancak görünen odur ki, geleneksel ve yeni arasında sağlıklı ilişkinin kurulamaması her iki alanı birbirinden tamamen koparan ve her ikisine de zarar veren bir unsur haline gelmektedir.

Türkiye'de kültürel mirasın korunması için kabul gören kapsamlı, çok paydaşlı ve çok boyutlu planlama yaklaşımlarının geliştirilmesine uygun bir çerçeve sunan üst ölçekli planlar bu bakımdan yeterli görülmemektedir. Bu durum sadece üst düzey planlarda kültürün nasıl ele alındığı ile ilgili değildir. Genel olarak üst düzey planların sahip olması gereken niteliklere (stratejik, çok aktörlü, sosyal, ekonomik, çevresel ve mekânsal ilişkileri birlikte ele alan, katılımcı, esnek, öncelikleri belirleyen, alt düzey planlara yön veren vb.) sahip olmaması ile ilişkilidir. Üst ölçekli planlar stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanmamakta ve planlamada kademelenme ve bütünlüğün sağlanmasına yönelik stratejik çerçeve oluşmamaktadır (Yalınız Koç ve Çevikayak, 2013). Sürekli gelişen politikalar ve yasalarla koruma ve yaşatma anlayışı değişmekte ve toplum tarafından içselleştirilmemektedir (Tekeli, 2011).

Sonuç olarak planlama yetkilerinin yeniden düzenlenmesi ve bu yetkilere sahip kurumlar arasında sağlıklı koordinasyonun sağlanması, sivil toplum örgütlerinin ve yerel aktörlerin katılımının desteklenmesi ve böylece esnek ve şeffaf bir hiyerarşik sistemin oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Firidin, 2004). Bu bağlamda, mekânsal anlamda bölgesel stratejik planlama yaklaşımlarının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürel unsurların ise kentlerin gelişim süreci ile birlikte dinamik bir süreç olarak ele alınması, konuya ilişkin farklı aktörlerin ortak bir platformda buluşması, koruma ve geliştirme arasında sağlıklı ve sürdürülebilir bir ilişki kurulmasına yardımcı olacaktır. Bu noktadan hareketle üst ölçekli planlar, kültürel mirasın korunmasına yön veren uluslararası sözleşme ve düzenlemelerin yaklaşımlarına dayandırılmalıdır. Bu yaklaşımlar ise doğal alanlar ile kültürel alanlar arasında, geleneksel ile yeni arasında sağlıklı ilişkilerin kurulacağı bütüncül bir planlama politikasına gönderme yapmaktadır.

Katılım, esneklik, izleme gibi süreçlere kavramları öne çıkaran yeni planlama yaklaşımları ise üst ölçeğe ilişkin olarak Stratejik Planlama yaklaşımını dolayısıyla Mekansal Strateji Planlarını gündeme taşımaktadır.

5. Mekânsal Strateji Planları

Kentler, politik, sosyoekonomik ve kültürel sistemlerine özgü planlama yaklaşımlarına göre tasarlanır ve geliştirilir. Kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin geliştirilmesi için sürdürülebilir planlama yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Stratejik planlama yaklaşımı, şehirlerdeki yeni olgu ve problemlerin hızlı gelişimi için planlama yaklaşımları ve yöntemleri arayışının sonucudur. Esnek yapısı, katılıma verdiği önem ve plana verdiği stratejik rol açısından sürdürülebilirdir. Bölge planları, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı, kaynakları doğru ve etkin kullanmayı amaçlayan, üst ve alt planlar arasında uyum ve bütünlüğü sağlayan, mekânsal düzenlemelerden ziyade sektörel konularda stratejik hedefler belirleyen koordinasyon ve rehberlik belgesidir.

Stratejik planlama 1970'lerde küresel anlamda önem kazanmış, 1990'larda mekânsal karşılığını bulmuş ve kentsel planlama süreçlerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Mekânsal stratejik planlamaya ihtiyaç duyulmasının nedeni, geleneksel planlamanın sektörler arası ve çok aktörlü olması nedeniyle mevcut sorunlara farklı ölçeklerde çözüm getirememesidir. Sanayileşme sonrası kentsel yeniden yapılanma, uydu kentleşme ve kentsel sorunlar, etkin bir yaşam alanı planlaması gerektirmiştir. Önerilen çözüm, kentsel problemler için mekânsal önerilerde bulunmak ve ilgili alanlardaki işlevleri analiz etmek olmuştur; daha sonra bu durum parçalı mekânların oluşmasına ve yeni sosyo-mekânsal gerçekliklerin keşfedilmesine yol açmıştır (Albrechts, 2001). 1996 yılında gerçekleşen Habitat II'de yönetim kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, stratejik mekânsal planlamaya yapılan vurgu, bir vizyon çerçevesinde planlamayı gerektirmiş, böylece yetkilerin dağılımı, planlama uygulamaları ve yasal hükümler arasındaki ilişkinin daha etkili sonuçlarla ortaya çıkmasına çaba harcanmıştır (Gedikli, 2004). Bu kapsamda, stratejik mekânsal planlama anlayışı gündeme gelmiştir.

Bölgesel düzeyde stratejik planlama anlayışı farklı yönetim seviyelerinde yeni kurumsal organizasyon biçimleri gerektirmiş (Friedmann et al., 2004), bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. İmar planlarının mekânsal stratejik planlarla birlikte ele alınması gereksinimi, stratejik mekânsal planlara bölge planlama disiplininde özel bir önem kazandırmıştır. Planlama sorunlarının çeşitlendirilmesi, ekonomik, siyasi, ideolojik ve sosyal ilişkilerin yeniden yapılandırılması, farklı devlet kurumları arasında iletişim kanallarının açılması, özel ve kamu sektörünün mekânsal planlama sorunlarının ortaklaşa çözülmeye çalışılarak mekânsal gelişmenin desteklenmesi, çok boyutlu ve çok aktörlü karar verme süreçlerinin karmaşıklığı ve dolayısıyla çok düzeyli yönetimin önemi ve geleneksel planlama yaklaşımlarının siyasi ve bürokratik sorunlara bölgesel ve kentsel sorunlara çözüm üretmedeki yetersizliği ile mekânsal planlamanın rolü yeniden tanımlanmıştır (Albrechts & Balducci, 2013; Albrechts, 2001). Healey (2013), planlamanın doğası gereği stratejik olduğuna işaret etmekte ve bir strateji belirlemenin her zaman yeni kapasite ve fırsatlar yarattığını vurgulamaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bölgesel koruma plan ve stratejilerine uygun olarak somut ve somut olmayan kültürel miraslar bütüncül olarak korunabilir. Kültürel mirasın ve yerel topluluk değerlerinin korunmasına ilişkin stratejik kararlar almak için üst ölçekli planlar kullanılabilir. Gelecekteki belirsizlikleri ortadan kaldırmayı hedefleyen planlamada, çözümlerin sonsuz olasılıkları, plana yönelik hedeflerin gerçekleşme derecesini etkileyerek toplumsal yapıyı etkileyen tek bir gelişme bile tüm hesapları, ölçüleri, varsayımları ve/veya kararları değiştirmektedir. Kentsel planlama disiplininin doğasında bulunan bu özellik, mekânsal planlamanın önemini artırmaktadır. Planlama çalışmalarında, yerel bilginin çok önemli olduğu durumlarda, metodik, izlenebilir ve değerlendirilebilir bir yaklaşım gereklidir (Öztürk Saka ve Erdoğan, 2021).

Dünyada 1990'lı yıllardan itibaren özellikle üst ölçekte stratejik planlama yaklaşımları kabul görmektedir. Özellikle Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yönlendirici bir belge olarak Avrupa Stratejik Kalkınma Perspektifi 1999 yılında ülkeler arası düzlemde stratejik planlamayı gündeme taşımıştır. Yakın dönemde ise stratejik planlar, miras yönetimini ve çevre korumayı mekânsal planlama ve kapasite oluşturmaya entegre etmektedir (UN Habitat, 2012) Bu eylemlerin genellikle bir miras yönetim sisteminin uygulanmasını zorunlu kılan Dünya Mirası Listesi'ne dahil olma ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Suriye'nin Halep şehrinde kentsel planlama ve izlemenin iyileştirilmesi kapsamında belirlenen "... mimari mirasını, arazi kullanım düzenlemesi, konut, teknik altyapı, trafik ve çeşitli paydaşlar dahil olmak üzere daha geniş bir kentsel yönetim yapısı içinde koruma" hedefi (UN Habitat, 2004); Havana'nın 1998-2001 Strateji Planında yer alan "habitat kalitesinin yükseltilmesi ve inşa edilmiş mirasın korunması" hedefi (UN Habitat, 2006); Litvanya Master Planının "korunan alanlar (doğal ve kültürel miras) nazım ve imar planlarının bir unsurudur" belirlemesi (UN Habitat, 2013) stratejik planlar ile koruma ve gelişme ilişkisine yapılan vurgu açısından başarılı örneklerdir (Guzman vd., 2017).

Türkiye'de ise stratejik mekânsal planlama ilkeleri ilk olarak 1996-2000 Yılları 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer almış ve sonraki kalkınma planlarında kapsamı genişletilmiş ve vurgulanmıştır. Ardından stratejik planlama konusu 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa dahil edilmiştir. Daha sonra 2005 yılında 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda kurumsal stratejinin hazırlanması valinin görevleri arasında yer almış, İçişleri Bakanlığı'nın 5272 ve 5216 sayılı Kanunlarında DPT'nin stratejik plan hazırlaması istenmiştir (Sınacı ve Büyükgöçmen Sat, 2016). 2006 yılında yürürlüğe giren 9. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013) temel beklentiler, eylem programlarının etkin kullanımı, izleme mekanizmasının oluşturulması, kanun ve kurumsal düzenlemelerin hazırlanması olmuştur. Daha sonra 2011 yılında kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ilgili kanunları hazırlamak ve yetkileri dağıtmakla görevlendirilmiştir.

Mekânsal strateji planlarını (MSP) hazırlama ve onaylama yetkisi, 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilmiş ve daha sonra 2014 yılında yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde mekânsal planlar hiyerarşisinde en üst düzey plan olarak tanımlanmıştır. 2018 yılında ise İmar Kanunu'na dahil edilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Böylece, Mekânsal Strateji Planı, ülke genelinde ve gerekli görülen bölgelerde hazırlanan, ekonomik, sosyal ve çevresel politika ve stratejileri mekânla ilişkilendirerek fiziki kalkınmaya ve sektörel kararlara yön veren plan olarak tanımlanmıştır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin amacı; fiziksel, doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek, koruma ve kullanma dengesini sağlamak üzere hazırlanmış, arazi kullanım ve yapılaşma kararlarını içeren mekânsal imar planları hazırlamak, ülke, bölge ve şehir düzeyinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve güvenli bir çevre oluşturmak ve bunların uygulanmasına ilişkin usul ve esasları oluşturmaktır. Süreçlerin belirsizliği ve sorumluluk karmaşası nedeniyle Türkiye'de mekânsal stratejik planların etkin bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir (Eraydın, 2008). 2014 yılından itibaren imar mevzuatına giren Mekânsal Strateji Planları aradan geçen 8 yıla rağmen ülkesel ve bölgesel düzeyde etkin hale gelememiştir.

2020-2021 yıllarında Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı ve İTÜ tarafından ortaklaşa hazırlanan Türkiye Mekânsal Strateji Planı (TMSP) taslak çalışma raporu I., II. ve III. etap şeklinde birkaç aşamadan oluşmaktadır. TMSP Stratejik Hedefler ve Stratejiler belgesi ile toplam 20 stratejik hedef belirlenmiş olup, bunlardan “SH05. Somut ve somut olmayan tarihi ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması” biçimindedir. Bu kapsamda tüm sektörlerin mevcut durumuna ilişkin veriler toplanmış, zorluklara ve fırsatlara yönelik hedefler belirlenmiştir. TMSP kapsamında kültürel mirasın mevcut durumu Şekil 2'de gösterilmektedir.

Fırsatlar	Yerleşimlerin <u>kimliklerinin</u> güçlendirilmesi, <u>Kültürel ve doğal değerlerin</u> korunması, Kırsal yerleşimlerin <u>kırsal değerlerin</u> bir arada oluşturduğu kırsal kimlik dolayısı ile kültürel bağlamda korunması, <u>Kültürel peyzaj</u> değerlerinin korunması, Batı ve Doğu bölgelerinde <u>kültür turizminin</u> tüm öğelerinin tespit edileceği ve koruma, yaşatılma ve tanıtımının yapılacağı stratejilerin geliştirilmesi, Kırsal yerleşimlerin kırsal değerlerin bir arada oluşturduğu <u>kırsal kimlik</u> dolayısı ile kültürel bağlamda korunması,
Zorluklar	Ulusal ölçekte <u>kültürel peyzaj değerlerinin</u> saptanması- envanterinin çıkarılması.

Şekil 2. Arkeolojik, Mimari ve Kültürel Miras Mevcut Durum Özeti
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması II. Etapı, 2020)

BM'nin 2030 Gündemi kapsamında belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) kapsamında, şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, uzun ömürlü, güvenli ve sürdürülebilir kılmak olarak tanımlanan 11. Sürdürülebilir Kalkınma Amacı, Mekânsal Strateji Planı ile özellikle ilgilidir. 11. Kalkınma Planı'nda SKA'ların politikalarda öncelikler doğrultusunda ele alınması temel hedefler arasında yer almaktadır. TMSP Projesi II. aşama çalışmaları kapsamında kapsam belirleme matrisi oluşturulmuş ve planda yer alacak hedefler/mevzuat ve SÇD her başlık için belirli temalar ile ilişkilendirilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu kapsamda Şekil 3'te belirlenen kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirlik hedefleri ve ilgili mevzuat verilmiştir.

Belirli Hususlar	Kültürel, doğal ve tarihi değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği	
Plan ve SÇD'ye Dahil Edilecek Hususlar	Kültürel doğal ve tarihi değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği	Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Yerel Yönetim Kanunları Büyükşehir Kanunu 644 Sayılı Koruma Alanları Tespit Yönetmeliği I Nolu Cumhurbaşkanlığı KHK Dünya Kültürel Mirasın Korunmasına ilişkin Sözleşme
	Kırsal yerleşimlerdeki kültürel birikim ve geleneksel yaşam biçimlerinin devamlılığının sağlanması	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İmar Kanunu Köy Kanunu
	Mimari miras değerlerinin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Şekil 3. Arkeolojik, Mimari ve Kültürel Miras Kapsam Belirleme Matrisi
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması II. Etabı, 2020)

TMSP, kentsel tasarımın, imar planlarının, yapıların, kentsel dönüşümün tutarlılığının yanı sıra peyzaj, doku, estetik ve kentsel kimliğin katkısını da göz önünde bulundurarak mimari ve peyzajın kent insanı üzerindeki etkisini dikkate alması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda plan, tarihi kentsel alanların bir bütün olarak korunmasını ve kültürel ve sanatsal yaşamın merkezi haline getirilmesini öngörmektedir. Ayrıca, somut kültürel varlıkların uzun vadeli uygulanabilirliğini, toplumsal kültür, tarih ve estetik bilgisini artıracak, kültür turizmini teşvik edecek ve afet riskini hesaba katacak şekilde korumanın önemini altını çizmektedir. 11. Kalkınma Planı'nda da benzer bir anlayışla, kültürel mirasın, toplumda kültür, tarih ve estetik bilincini artıracak, kültür turizmini teşvik edecek, afet risklerini hesaba katacak, yurt içinde ve yurt dışında taşınmazları koruyacak şekilde korunması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, üniversitelerde Ulusal Restorasyon Mükemmeliyet Merkezi kurulması, yurt içinde ve yurt dışında taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik restorasyon ve onarım projelerinin kapsamının ve kalitesinin artırılması ve tarihi kent merkezlerinin kapsamlı bir şekilde iyileştirilmesi planlanmaktadır.

6. KÜMED, SÇD ve Üst Ölçekli Planlama İlişkileri

Her alanın benzersizliği bağlamında koruma ve yönetim planında tarihsel tabakalaşma, kültürel bağlam ve değişimin yönetimi, alana özgü korumanın oluşturulması, yönetimi, etki değerlendirme mekanizmaları, bunların yerleştirilmesi ve değişimin yönetimi gibi kavramlara vurgu yapılması gerekir. KÜMED ilkelerinin mirasa özel sunumu, Türkiye'deki kültürel mirasın sürdürülebilirliği için önemlidir. Alan düzeyinde alınan kararların aşağıdan yukarıya doğru işlenerek üst düzey planlara dönüştürülmesi ve bu planların KÜMED tarafından şekillendirilmesi gerekmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yönetim süreçlerinin mekândan ayrılmaması, aktör-süreç ilişkisindeki alanların değişimini değerlendiren koruma ve yönetim planına fiziksel kararların yansıtıldığı koruma planlarını güçlendirmenin yollarını araması gerekmektedir. Türkiye’de incelenen KÜMED deneyimleri ve eksiklikleri dikkate alındığında; yasal KÜMED gereksinimleri ve temel ilkeleri tanımlandıktan sonra KÜMED’in koruma, yönetim ve planlama süreçlerindeki bütünselliği de önem kazanmaktadır. Alanda söz sahibi olan, alanın değişmesini isteyen ve değişikliklerden etkilenen tüm paydaşlar, yönetim planı ve KÜMED ile ilişkilendirilmelidir. Koruma politikalarının ve kararlarının mekansallaştırılması açısından uluslararası bağlamda koruma ve yönetim birliği savunulsa da, Türkiye’de pratikte bu birlikte yapılamamaktadır. Bu nedenle KÜMED, mekânsal önerilerin yönetim politikaları bağlamında değerlendirilmesi ve mekânsal koruma kararları ile birleştirilmesi açısından bir potansiyel taşımaktadır. Bu, özellikle kültürel mirasın öneminin belirlenmesi aşamasında, yönetim planı, koruma (imar) planı ve KÜMED’in aynı verileri kullanması ve aynı bilgileri paylaşması için üst düzey planlama ile sağlanabilir. Türkiye’nin mekânsal planlama problemlerinde, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya KÜMED çözümleri sunmadan, plansız önerilerin ve merkezi yönetim müdahalelerinin önüne geçmeden, çözüm bulmak zor görünmektedir (Can Çetin ve Zeren Gülersoy, 2021). Bu bağlamda, üst düzey mekânsal stratejik planlama sistemi, yönetim planı, koruma planı (imar planı) ve KÜMED’in tek çatı altında birleştirilmesine izin verebilir.

Planlama süreci ve SÇD birbiriyle bağlantılı süreçlerdir. Planlama süreci başladığında, SÇD süreci de başlar ve bu sürecin her aşamasında devreye girer. Bu özellik SÇD’ye özgüdür, bu nedenle planlama sürecinin sonraki aşamalarında geri bildirim mümkün değildir. Süreç boyunca çevre ve planlama kurumları, sivil toplum kuruluşları, ilgili tüm taraflar birbirleriyle iletişim halindedir ve karar bu yönde şekillenerek geri dönüşün önüne geçilir. Planlama uygulamasına getirdiği iletişimsel ve arabulucu yapı ile plan oluşturulduktan sonra görülen anlaşmazlıklar ve gecikmeler önlenir ve tüm taraflar ve yerel halk planı baştan kabul edebilir (Aydın, 2003; Cengiz Gökçe ve Barış, 2015; Cengiz, 2011).

Türkiye MSP’nin Stratejik Çevresel Değerlendirmesine ilişkin taslak raporunun amacı, Stratejik Çevresel Değerlendirme sürecinin hazırlanması ve uygulanmasında Türkiye MSP stratejik hedeflerinin olumsuz çevre etkilerinin azaltılması ve olumlu etkilerinin artırılmasıdır. Ayrıca, SÇD’nin stratejik hedefleri ile MSP Türkiye’nin stratejik hedeflerinin birbiriyle uyumlu olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Rapor, Türkiye’nin MSP’sinin strateji ve politikalarını değerlendirmiş ve SÇD’nin hedefleri doğrultusunda izlenecek stratejileri belirlemiştir. Planın uygulanması halinde çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilecek stratejilerin doğru bir şekilde uygulanması için atılması gereken adımların değerlendirilmesi amacıyla bu stratejiler de gözden geçirilmiş ve değerlendirilmiştir. Aşağıda kültürel mirasa ilişkin (Şekil 4, Şekil 5) MSP hedeflerinin, çevresel değerlendirmesi, hedeflere ulaşmak için dikkate alınması gereken göstergeler ve tedbirler yer almaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Strateji 05.02. Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılarak toplumsal yapının sosyal ve kültürel sürekliliğinin sağlanması		KÜMED Kapsamında Dahil Edilebilecekler
Çevresel Etki (Tespit ve Kısa Açıklama)	Gösterge(ler)	
<p>Marmara bölgesinde yoğun hassas yöreler bulunduğu görülmektedir. Özellikle, İstanbul'un kuzey kesimleri doğal ve arkeolojik sit alanların içerirken, Gelibolu Yarımadası da doğal ve arkeolojik sit alan özelliği göstermektedir.</p> <p>Ege Bölgesi kültürel peyzaj ve kültür varlıkları açısından zengin bir bölgedir.</p> <p>Hassas yöreler yönünden incelendiğinde, İç Anadolu Bölgesi'nde yoğun olarak kırsal alanların baskınlığı görülmektedir.</p> <p>Kültür varlıkları açısından İç Anadolu Bölgesi oldukça zengin bir bölgedir.</p> <p>Akdeniz Bölgesi'nin sit alanlarının %99'u arkeolojik sit alanıdır.</p> <p>Doğu Anadolu Bölgesi, nin bütününde tarımsal ve kırsal karakterin yoğun olduğu görülmektedir.</p> <p>Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yoğun tarım ve mera alanları yer almaktadır. Ayrıca, bölge içme yer ve önemli doğa alanları, önemi kuş alanları ve yaban hayat sahaları da bulunmaktadır. Bölgedeki sit alanlarının %99'u arkeolojik sit alanı oluşturmaktadır.</p>	<p>Dünya Miras Listesi'nde bulunan varlıkların sayısı</p> <p>Kültürel Doğal ve Tarihi Değerlerin Ulusal Envanterinde bulunan değerlerin niteliği ve sayısı</p> <p>İllere göre yeniden kullanıma kazandırılan kültürel miras tanımlı bina/yapı/ parsel (yer) sayısı</p> <p>İllere göre restore edilen veya onarılan bina/yapı/ parsel (yer) sayısı</p> <p>Restorasyon ve onarım için sağlanan toplam katkı miktarı (TL)</p> <p>İllere göre tescil eden bina/yapı/yer sayısı</p> <p>İllere göre tescil edilen bina/yapı/parsel (yer)</p> <p>Yerleşim bazında koruma amaçlı plan sayısı</p> <p>Yerleşim bazında koruma amaçlı plan alanının tüm planlara alarına oranı (%)</p> <p>Yerleşim bazında koruma amaçlı planların uygulanma oranı (%)</p>	<p>Ust ölçekli planların kültürel mirasa etkilerinin değerlendirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none">- Yer seçimi kararları- Ulaşım sistemi kararları- Büyük ölçekli yatırım kararları- Turizm ve kültür turizmi/rota kararları- Kentsel gelişimin yönü, büyüklüğü, kimliği ve geleneksel dokuya uyumunu belirleyen kararlar- Kültürel ve doğal peyzaj ilişkisinin ele alınma biçimi- Hızlı ve büyük ölçekli değişimlere yol açabilecek plan kararları- Kültürel miras alanlarında yaşayan ve/veya bu alanları kullanan kullanıcı gruplarında ani değişimler getirebilecek plan kararları

Şekil 4. TMSP Kültürel Miras SÇD Strateji ve Eylemleri
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması III. Etapı, 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TEDBİRLER		
Politika önemi oluşturulması için önerilen değişiklikler:	İzleme süreci önlemleri:	KÜMED Kapsamında Dahil Edilebilecekler
Şekil 3'de tanımlı <u>Mevzuat</u>	Şekil 4'de tanımlı <u>Göstergeler</u>	
Etki azaltımı/iyileştirme önlemleri:	Uygulama koşulları:	
Koruma ve Geliştirme Senaryolarının ortaya konması (Önceliklendirme, İş Bölümlerinin Yapılması, Merkezi ve Yerel Yönetimler Arasında <u>işbirliği</u> , Finansal Yapılarının geliştirilmesi), Dünya Miras Listesi'nde bulunan varlıkların listede kalıcılığının sağlanması ve geçici listede yer alan varlıkların Dünya Miras Listesi'ne girmesinin desteklenmesi, Kültürel Doğal ve Tarihi Değerlerin Ulusal Envanterinin Güncel Tutulması, Teşvik programlarının geliştirilmesi, Envanter çalışmalarının geliştirilmesi, Restorasyon ve yeniden işlevlendirme programlarının geliştirilmesi ve Mekânsal planlarla ilişkilendirilmesi	Özellikle, kentsel sit alanları kentsel yerleşim alanlarındaki tarihi kentsel dokuların varlığını göstermektedir. Bu dokuların özelliklerini kaybetmeden korunması, aynı zamanda bu alanların kentin işleyişi içerisinde fonksiyonel açıdan yaşatılması önemlidir. Bu nedenle bu alanlara yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının yapılması, uygulamada da bu alanlara yönelik alan yönetimlerinin kurulması ve buna ilişkin kapasitenin geliştirilmesi önem taşımaktadır.	Koruma amaçlı imar planları ile kentin diğer bölgeleri için planların birlikte ve eş zamanlı olarak ele alınması. Koruma alanlarında var olan yere özgü kimlik ve kültür unsurları ile gelişme alanları arasındaki ilişkinin sağlanması. Gelişme alanlarında üretilen plan kararlarının koruma alanlarının ekonomik, sosyal ve mekânsal sürdürülebilirliğini zedelememesini sağlayacak önlemlerin alınması

Şekil 5. TMSP Kültürel Miras SÇD Tedbirleri
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması III. Etapı, 2021)

Mekânsal stratejik planlama, hem mekânsal hem de stratejik önceliklerin bir arada belirlendiği, bütüncül yaklaşımlarla kapsayıcı bir plan sunmaktadır. Ancak bugüne kadar ortaya çıkan pratikte, hem mekânsal hem de stratejik kaygıların planlama sürecine dahil edilmesine izin veren bir yol izlenmemiştir. Ayrıca planlama çalışmalarının merkezileştirilmesi, merkezi ve yerel yönetimlerin katılımcı bir yaklaşım benimsememesi, kurumların özerkliğinin kaybolması, çevresel etki değerlendirme prosedürlerinin ihmal edilmesi ve gerçekleştirilmemesi gibi zararlı unsurların bir sonucu olarak mekânsal stratejik planlar etkinliğini yitirmektedir (Gülbitti ve Özuduru, 2020). Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin sağlıklı gelişiminin sağlanması için mekânsal stratejik planlama ile SÇD ve KÜMED arasında ilişki kurulması önemlidir.

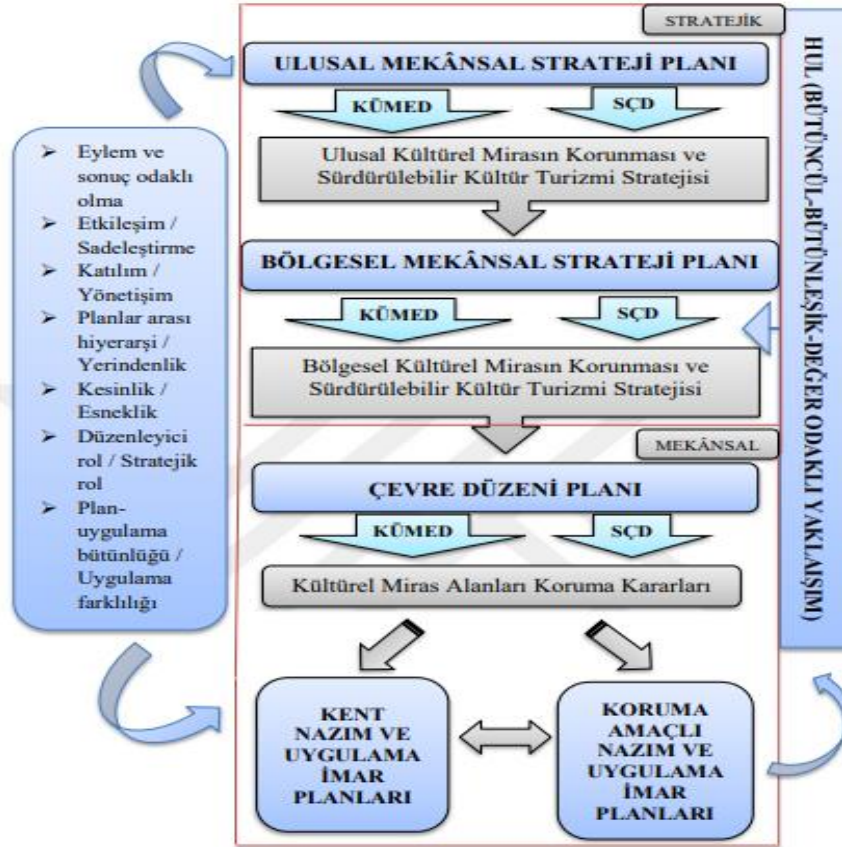
7. Sonuç

Bölgesel mekânsal stratejik planlar, kültürel mirasın korunmasına katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır. Kültürel mirasın korunması açısından ilgili karar vericileri tek çatı altında toplamak, uygulama aşamasında esnek olabilmek, kültürel miras alanlarına odaklanan ve onlara rehberlik eden kesin, açık, yukarıdan aşağıya ilişki ve işlev kuran strateji, politika ve uygulama araçları geliştirebilmek önemli görülmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Türkiye'de mevzuat ve kurumsal yapı ile parçalanmış planlama yetkilerinin bütünleştirilmesine yönelik altyapının oluşturulması, kültürel mirasın korunmasına ilişkin kararlarda tutarlı olunması ve kurumların bu konudaki rollerinin tanımlanması, ortak strateji, amaç ve kaygılarla hareket edilmesi korumanın sağlanmasında kilit rol oynayacaktır.

Mekânsal stratejik planlar, kültürel mirasın korunması ve kültür turizmi açısından kentsel paydaşların katılımının ve fikir birliğinin sağlanması ile korumaya ilişkin bütüncül plan ve stratejilerin sunulmasında önemli rol oynamaktadır. Kültürel miras değerlerini korumak ve sürdürmek; geçmiş ve şimdiki değerler arasında sağlıklı bir ilişki kurmak, yaşanabilir ve kimlikli bir kentsel çevrenin oluşturulmasına katkıda bulunmak; kültür turizminin geliştirilmesi ile kültürel mirasın korunması arasında denge sağlamak açısından konuyu bütün boyutlarıyla ele alan bir planlama yaklaşımına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Esnek, katılımcı, şeffaf, yönlendirici, ilkel, stratejik, aracılık eden böyle bir planlama yaklaşımına duyulan ihtiyaç, mirasın (somut, somut olmayan), paydaşlar arası ve çok boyutlu (ekonomik, sosyal, toplumsal, mekânsal, çevresel) tüm yönlerini ele almaktadır. Bu ancak, üst ölçekte düzenlenen stratejik bir mekânsal planlama sistemi ile mümkün görünmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kentin/bölgenin çeşitli kültürel miras değerlerine sahip güzergâhların ele alınması ve değerlendirilmesi; kültürel mirasın ve yerel toplum değerlerinin korunması; sosyal ve ekonomik politikalar ve idari çerçeve ile mekânsal planlama arasındaki ilişkinin sağlanması stratejik yaklaşımlarla üst ölçekli planlar dahilinde alınabilir. Planlama sisteminde var olan karmaşıklığın sadeleştirilmesi, yatay ve dikey ilişkilerin güçlendirilerek etkileşim ve bütünlük oluşturulması, ölçeğine uygun planlama dili ve yaklaşımının geliştirilmesi önemli görülmektedir. Planların bütüncül yürütülmesi, bölgesel düzeyde katılımcı süreçlere dayanan, kurumların ve toplumun üzerinde uzlaşacağı vizyon, amaç ve bakış açılarını ortaya koyan, ardından geri bildirim alan ve kültürel miras ile bileşenleri arasında sağlıklı bir ilişki kuran yaklaşımları gerektirir. Gerek farklı amaçları ve aktörleri karar öncesi birleştirmeyi amaçlayan koruma ve planlama yaklaşımı KÜMED, gerekse TMSP taslaklarında gündeme getirilen SÇD amaç, strateji ve tedbirleri kültürel mirasın korunması ve kültür turizmin sürdürülebilir gelişimi açısından yapılan kaçınılmaz eylemlerdir. TMSP plan taslağında KÜMED kavramına değinilmemiş, KÜMED ve SÇD ilişkisi ele alınmamıştır. Kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin sürdürülebilirliği açısından planda getirilen öneriler bağlamında, uygulamada mekânsal stratejik planlama çalışmalarının fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

Kaynaklar

- Albrechts, L. (2001). From traditional land use planning to strategic spatial planning: The case of Flanders. Albrechts, L., Alden, J., DaRosa Pires, A. (Ed). *The Changing Institutional Landscape of Planning* (pp.83-108). London: Routledge.
- Albrechts, L. & Balducci, A. (2013). Practicing strategic planning: In search of critical features to explain the strategic character of plans. *disP-The Planning Review*, 49 (3), 16-27.
- Ashrafi, B., Kloos, M. & Neugebauer, C. (2021). Heritage impact assessment, beyond an assessment tool: A comparative analysis of urban development impact on visual integrity in four UNESCO World Heritage Properties. *Journal of Cultural Heritage*, 47, 199-207.
- Ashrafi, B., Neugebauer, C. & Kloos, M. A. (2022). Conceptual framework for heritage impact assessment: A review and perspective. *Sustainability*, 14, 27.
- Aydın, M. (2003). Stratejik çevresel değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 1, 19-25.
- Aydın, M. ve Çerçi, E. (2013). ÇED-SÇD direktiflerinin ilişkisi ve mevzuatımızın bu bağlamda değerlendirilmesi. İçinde *Uluslararası ÇED Kongresi Bildiri Kitabı* (s.235-242). Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Australia ICOMOS. (1999). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf.
- Can Çetin, B. & Zeren Gülersoy, N. (2021). Kültürel miras etki değerlendirme (KÜMED) kavramı, uluslararası yaklaşımlar ve uygulamalar: Türkiye'de KÜMED uygulanabilirliğinin irdelenmesi. *Megaron*, 16 (4), 619-643.
- Cengiz, G. (2011). *ÇED-SÇD İlişkisi ve Peyzaj Planlama Sürecinde Stratejik Çevresel Değerlendirme'nin İrdelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Çatalbaş, F. ve Ecemiş Kılıç, S. (2021). Farklı kentsel paydaşların kültürel mirasın korunması ve kültür turizmine ilişkin görüşlerinin üst ölçekli planlar çerçevesinde değerlendirilmesi: İzmir örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30 (1), 167-186.
- Dikmen, A. Ç. (2019). Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Yönetmeliği'nin Türkiye'nin çevre politikasına katkısı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (15), 535-541.
- Gedikli, B. (2004). *Strategic Spatial Planning and Its Implementation in Turkey: Şanlıurfa Provincial Development Planning Case*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Gökçe, G. C. & Barış, M. E. (2015). Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) - Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) ilişkisi ve peyzaj planlama sürecinde stratejik çevresel değerlendirmenin önemi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3, 782-792.
- Eraydın, A. (2008). Planlamadan uygulamaya. 3. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Mersin.
- Ersoy, M. (2000). İmar planlarının kademelenmesi ve farklı ölçeklerdeki planlar arasındaki ilişki. *Mekân Planlama ve Yargı Denetimi* içinde, (Ed. M. Ersoy ve H.Ç. Keskinok), s. 44-72. Ankara: Yargı Yayınları.
- Ersoy, M. (2007). İmar mevzuatımızda planlama kademeleri ve üst ölçek planlama sorunu. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 215-231), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Eryılmaz, G. (2022). *Kültürel Miras Alanları Etki Değerlendirme Yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Firidin, E. (2004). Değişen paradigmlar ekseninde kent planlamaya yeni yaklaşımlar. *Planlama*, 2, 44-50.
- Friedmann, J. (2004). Strategic spatial planning and the longer range. *Planning Theory & Practice*, 5 (1), 49-67.
- Gazzola, P., Belčáková, I. & Paudišová, E. (2019). Landscape within the framework of environmental assessment at project and planning levels. In *Landscape Impact Assessment in Planning Processes* (pp. 28-76). Warsaw, Poland: De Gruyter Open.
- Guzmán, P. C., Roders, A. P., & Colenbrander, B. J. F. (2017). Measuring links between cultural heritage management and sustainable urban development: An overview of global monitoring tools. *Cities*, 60, 192-201.
- Gülbitti, M. ve Özuduru, B. H. (2020). Türkiye'deki bütünleşik kıyı alanları yönetimi süreçlerinin stratejik mekânsal planlama süreçleri ile ilişkili olarak değerlendirilmesi. *Planlama*, 30 (1), 36-53.
- Gürbüz, K. (2020). Yatırım projelerinin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinde katılımcılığın kültürel mirasın korunmasında etkilerinin incelenmesi. *Library, Archive and Museum Research Journal*, 1 (1), 27-40.
- Healey, P. (2013). Comment on Albrechts and Balducci: Practicing strategic planning. *disP-The Planning Review*, 49 (3), 48-50.
- ICOMOS. (2011). *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties*. International Council on Monuments and Sites, Paris, France.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Jay, S., Jones, C., Slinn, P. & Wood, C. (2007). Environmental impact assessment: Retrospect and prospect. *Environment Impact Assessment Review*, 27, 287-300.
- Kloos, M. (2017). Heritage Impact Assessments as an advanced tool for a sustainable management of cultural UNESCO World Heritage Sites: From theory to practice. In Albert, M. T., Bandarin, F., Roders, A. P. (Eds.), *Going Beyond* (pp. 335- 350). Springer, Cham.
- McDowell, S. (2016). Heritage, memory and identity. In *The Routledge Research Companion to Heritage and Identity* (pp. 37-53). Routledge.
- Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği. (2014). Resmi Gazete Değişik, 13/3/2022 ve 31777 sayılı. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19788&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>.
- Morgan, R. K. (2012). Environmental impact assessment: The state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30, 5-14.
- Ortolano, L. (2008). Policy-level strategic environmental assessments: Process integration and incentives of policy proponents. K. Ahmed, & E. Sanchez-Triana, içinde *Strategic Environmental Assessment for Policies* (s. 11-36). Washington: The World Bank.
- Öztürk, M. ve Erdoğan, A. (2021). Plan tutarlılıklarının testi için bir yöntem önerisi: Mekânsal planlar değerlendirme kılavuzu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (4), 1709-1735.
- Pereira Roders, A., & Van Oers, R. (2012). Guidance on heritage impact assessments: Learning from its application on World Heritage site management. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 2(2), 104-114.
- Serter, G. (2005). *Çevresel Değerlendirme Sürecinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) - Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sınacı, F. ve Büyükgöçmen Sat, N. A. (2009). *Stratejik Mekânsal Planlamanın Yasal Boyut Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye-AB Karşılaştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği. (2017). 08.04.2017 tarih ve 30032 sayılı Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170408-3.htm>.
- Sulak, B. ve Erdoğan, A. (2015). Bölgesel ölçekli plan kararları ile alt ölçekli kentsel gelişmeler arasındaki uyumun irdelenmesi: Trabzon örneği. 15. *Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi*, Trabzon.
- Taşmektepligil, S. K. ve Polat, E. (2021). Planlama hiyerarşisinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının konumlanması: Germir-Kayseri örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6 (1), 301-316.
- Tekeli, İ. 2011. *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- The European Parliament and The Council of The European Union. (2001). *Directive 2001/42/EC On The Assessment Of The Effects Of Certain Plans and Programmes On The Environment*. Official Journal of the European Communities.
- Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması II. Etabı. (2020). *Stratejik Çevresel Değerlendirme Kapsam Belirleme Raporu*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İTÜ.
- Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması III. Etabı. (2021). *TMSP III. Etap Taslak Türkiye MSP SÇD Raporu*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İTÜ.
- Tweed, C., & Sutherland, M. (2007). Built cultural heritage and sustainable urban development. *Landscape and urban planning*, 83(1), 62-69.
- UN Habitat (2004). *The state of the world's cities 2004/2005 globalization and urban culture*. London.
- UN Habitat (2006). *State of the world's cities 2006/7 the millennium development goals and urban sustainability: 30 years of shaping the habitat agenda*. London.
- UN Habitat (2012). *State of Latin American and Caribbean cities*. Naples.
- UN Habitat (2013). *European cities in transition*. Nairobi.
- Wood, C. (2003.) *The European Directive on EIA, Environmental Impact Assessment, A Comparative Review*. UK: Pearson Education Limited.
- Yalınız Koç, N. ve Çevikayak, G. (2013). Mekân planlama anlayışındaki değişim kapsamında İzmir kentinin üst ölçekli planlarının irdelenmesi. *TMMOB. 2. İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s.197-210). İzmir.
- Yaş, H. (2018). Türkiye’de çevresel etki değerlendirmesi ve stratejik çevresel değerlendirme uygulamasının genel bir değerlendirmesi. *Kent Akademisi*, 11 (33), 29-43.